

РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

ОСОБИСТІСНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВА В ПІДГОТОВЦІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИPERSONAL APPROACH AS A BASIS FOR PREPARING
FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL CULTURE
TO ORGANIZATION OF INDIVIDUAL WORK WITH SCHOOLS

УДК 378.147.091.31-051:796:37.091.31-059.1
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-16-1-1>

Алексєєв О.О.,
канд. пед. наук,
ст. викладач кафедри спорту
і спортивних ігор
Кам'янець-Подільського
національного університету
імені Івана Огієнка
Мельничук І.М.,
докт. пед. наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки
вищої школи та суспільних дисциплін
Тернопільського національного
медичного університету
імені І.Я. Горбачевського
Марчак Т.А.,
канд. філол. наук,
завідувач кафедри
інформаційної діяльності,
документознавства
і фундаментальних дисциплін
Подільського спеціального
навчально-реабілітаційного
соціально-економічного коледжу
Райтаровська І.В.,
ст. викладач кафедри спорту
і спортивних ігор
Кам'янець-Подільського
національного університету
імені Івана Огієнка

У статті акцентовано увагу на ролі вчителів фізичної культури у підготовці здорового покоління. Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури передбачає навчання студентів теорії і методики організації та проведення відповідних занять у школі з групами дітей різновікових категорій та різним рівнем здоров'я. Перед майбутніми вчителями фізичної культури постає важливе завдання – організувати індивідуальну роботу з учнями з метою сприяння школярам у розробці власної програми здоров'язбереження, в якій поєднати всі аспекти оздоровлення та здорового способу життя.

На сучасному етапі розвитку суспільства увага педагогічної спільноти зосереджена на проблемі навчання і виховання здорового покоління. Особлива роль в організації оздоровлення молодого покоління належить учителям фізичної культури. Вони навчають школярів основ оздоровчої активності. У Національній стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» визначено мету та основні завдання для підвищення рівня оздоровчої рухової активності населення. Науковці приділяють особливу увагу вдосконаленню професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, які покликані навчати учнів оздоровчій діяльності. Науковими дослідженнями доведено, що рухова активність значною мірою сприяє отриманню людиною здорового способу життя, а також зменшенню негативного впливу на організм людини шкідливих звичок, підвищенню стресостійкості та відволікає від асоціальної поведінки. На основі уточнення сутності основного понятійно-термінологічного поля дослідження реалізація особистісного підходу майбутніми вчителями фізичної культури в організації індивідуальної роботи з учнями передбачає врахування основної мети – формування в школярів стійких соціально значущих індивідуальних

ознак, які визначатимуть подальшу організацію ними здорового способу життя та фізичної активності.

Ключові слова: навчання, учні, майбутні вчителі, фізична культура, професійна підготовка.

The article focuses on the role of physical education teachers in preparing a healthy generation. The professional training of future teachers of physical education involves teaching students the theory and methodology of organizing and conducting appropriate classes at school with groups of children of different age groups and different levels of health. An important task comes before the future teachers of physical culture: to organize individual work with students in order to help schoolchildren develop their own health care program in which to combine all aspects of health improvement and a healthy lifestyle.

At the present stage of the development of society, the attention of the pedagogical community is focused on the problem of education and upbringing of a healthy generation. A special role in the organization of young generation's improvement belongs to teachers of physical culture. They teach students the basics of recreational activity. The National Strategy for Motor Rehabilitation in Ukraine up to 2025 "Motor activity and a healthy lifestyle is a healthy nation" defines the purpose and main tasks for improving the level of motor activity of population. Scientists pay particular attention to improving the training of future physical culture teachers, who are intended to teach health-improving activities to students. On the basis of clarification of the essence of the basic conceptual terminology field, the realization of the personal approach of future physical culture teachers in the organization of individual work with students envisages taking into account the main goal – the formation schoolchildren's stable socially significant individual characteristics which will determine the further organization of their healthy lifestyle and physical activity.

Key words: education, students, future teachers, physical culture, vocational training.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Актуальність наукової розвідки полягає в тому, що на сучасному етапі розвитку суспільства виникає потреба у зосередженні уваги педагогічної спільноти на проблемі навчання і виховання здорового покоління. Так, у Національній стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація»

(далі – Національна стратегія) на основі результатів аналізу світового досвіду та сучасного стану розвитку вітчизняної системи оздоровчої рухової активності визначено мету та основні завдання, спрямовані на створення умов для підвищення рівня залучення населення до оздоровчої рухової активності, що сприятиме розв'язанню гуманітарних і соціально-економічних проблем для особи, суспільства та держави. Розроблення означеної

стратегії базується на рекомендаціях Всесвітньої організації охорони здоров'я, Ради Європи, Європейського Союзу, на нормах національного законодавства, відповідно до яких держава покликана забезпечити формування та реалізацію багатовекторної, комплексної політики заохочення громадян до оздоровчої рухової активності, що сприятиме зменшенню ризику виникнення багатьох захворювань – основної причини високих показників передчасної смертності в Україні [7].

Особлива роль в організації роботи в напрямі оздоровлення молодого покоління належить учителям фізичної культури, які навчають школярів основ оздоровчої активності. Ілюстративним матеріалом, що підкреслює актуальність цієї проблеми, є факти, наведені в Національній стратегії. Так, в документі вказується, що за останні 40-60 років у Фінляндії, Японії, Канаді, Австралії та інших високорозвинутих країнах завдяки державній політиці, спрямованій на створення умов для широкого впровадження у повсякденне життя різних форм рухової активності в органічному поєднанні з раціональним харчуванням, боротьбою проти шкідливих звичок та покращенням екологічного середовища, смертність людей молодого та середнього віку скоротилась у кілька разів, середня тривалість життя збільшилася на 15-20 років, різко зросла життєздатність населення. Усе це забезпечило значне економічне зростання у зазначених країнах [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Науковці приділяють особливу увагу вдосконаленню професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, які покликані навчати учнів оздоровчій діяльності. Так, у дослідженні М.В. Верховської розглядається сутність понятійної конструкції «фізкультурно-оздоровча технологія» в галузі педагогіки [4]. Щоб навчити майбутніх фахівців продуктивно і цілеспрямовано використовувати фізкультурно-оздоровчі технології в майбутній професійній діяльності, А.В. Рибницький і О.С. Нестеров використовують такі технології у процесі формування здорового способу життя студентів на заняттях фізичного виховання [8]. Науковці визначають взаємозв'язки психомоторних якостей учнів на уроках фізичної культури [3]. Різні аспекти вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури розглядали Є. Захаріна, О.С. Нестеров, К. Павлишинець, А.В. Рибницький, Г. Тітова та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Позаяк стан здоров'я учнівської молоді досить неоднорідний, набуває особливої актуальності організація індивідуальної роботи вчителів фізичної культури з учнями, яка передбачає використання педагогами особистісно орієнтованого підходу. З метою розгляду сутності особистісного підходу як основи організації інди-

видуальної роботи вчителів фізичної культури з учнями проведено поглиблений аналіз наукової літератури для уточнення понятійно-категоріального апарату дослідження.

Мета статті – проаналізувати сутність особистісного підходу як основи в підготовці майбутніх учителів фізичної культури до організації індивідуальної роботи з учнями.

Виклад основного матеріалу. У роботі «Енциклопедія освіти» вказано, що особистісний підхід відображає факт включення суб'єкта в соціальні зв'язки та взаємини, трактує людину як соціокультурну реальність [5, с. 625]. Науковці зазначають, що під впливом багатьох чинників (педагогічних, психологічних, соціальних, економічних, екологічних тощо) відбувається формування і розвиток особистості. Важливу роль у такому процесі відіграє спрямування педагогічного впливу на суб'єктивний світ учня.

Щоб внутрішня робота особистості школяра відбувалася в напрямі засвоєння норм оздоровчої діяльності, необхідно здійснювати цілеспрямований зовнішній педагогічний вплив. Таким зовнішнім впливом може бути робота вчителя фізичної культури в навчанні учнів оздоровчій діяльності. Набутий учнями досвід освоюється спочатку в шкільному середовищі, а потім використовується людиною у практичній життєдіяльності. Отже, особистість школяра є суб'єктом пізнання здоров'язбережувальних процесів, щоб надалі стати активним суб'єктом організації власної оздоровчої діяльності. На проблемі формування професійної суб'єктності вчителя фізичного виховання у процесі фахової підготовки наголошував В.В. Бицюк [2].

У поняттєво-термінологічному полі реалізації особистісного підходу засадничим є поняття «особистість». Зазначимо, що означений термін використовується в багатьох наукових сферах (психологічній, педагогічній). Особистісне зростання є основою таких наук, як акмеологія, персонологія (від лат. «*persona*» – особа).

У енциклопедичній літературі особистість розглядається як цілісність – динамічна, відносно стабільна, цілісна система інтелектуальних, соціально-культурних, морально-вольових якостей людини. Ця діалектична єдність загального, особливого й окремого виникає не із зовнішньої, а з внутрішньої доцільності шляхом перетворення культури, що освоюється, на живу індивідуальну творчу діяльність. Це особлива якість людини, що набувається нею в процесі діяльності, спілкування і взаємин, виникає як засіб, інструмент для знаходження людиною своєї сутності, є суб'єктом пізнання й активного перетворення світу [5, с. 627-628].

У своїй роботі «Енциклопедія освітніх технологій» Г. Селевко дає визначення особистості – це психічна, духовна сутність людини, що

виявляється в різних узагальнених системах якостей (сукупність соціально значущих властивостей людини, система відносин до світу і зі світом, до себе і з самим собою, система діяльності, здійснюваних соціальних ролей, сукупність поведінкових актів, усвідомлення навколишнього світу і себе в ньому, система потреб, сукупність здібностей, творчих можливостей, сукупність реакцій на зовнішні впливи тощо [9, с. 11]. Науковець узагальнює, що особистість людини є змістовним узагальненням вищого рівня, цілісною сукупністю якостей, що поєднує все різноманіття її проявів (потреб, здібностей, Я-концепції, відносин, діяльності, вчинків, реакцій, інтелекту, соціальних ролей тощо), системою соціально значущих якостей, що виявляються в діяльності людини.

Концептуальні положення особистісного підходу окреслено в теоретичних напрацюваннях провідних персонологів. Зокрема, в концепції людинознавства Б.Г. Ананьєва узагальнено теоретичні й експериментальні дослідження стосовно індивідуального розвитку людини в системі синтетичного людинознавства [1]. Розмаїття теоретичних підходів і концепцій свідчить про те, що зміст поняття «особистість» є багатограним і багатозначним [5, с. 628].

Якщо особа виявляє особливу, самобутню, властиву тільки їй природну і соціальну своєрідність в контексті вираження своїх здібностей і прагнень, особистісних відносин і життєвих сенсів, то так формується розуміння її індивідуальності. Щоб урахувати індивідуальність кожного учня в організації діяльності в напрямі оздоровлення, необхідно навчити майбутніх учителів фізичної культури використовувати особистісно орієнтований підхід в роботі зі школярами з різних вікових категорій, з різним рівнем фізичної підготовленості і станом здоров'я. Студенти повинні навчитися інтегрувати самосвідомість, ціннісні орієнтації, відповідальність за свої вчинки кожного учня, що є невід'ємними рисами особистості, для організації оздоровчої діяльності на основі особистісно орієнтованого навчання.

У роботі «Енциклопедія освіти» особистісно зорієнтоване навчання характеризується як таке, що відбувається на засадах всебічного врахування індивідуальних потреб і можливостей особи, ставлення до учня як до свідомого й відповідального суб'єкта навчально-виховної взаємодії з учителем і ровесниками [5].

Сутнісними ознаками особистісно орієнтованого навчання є гуманне суб'єкт-суб'єктне співробітництво всіх учасників освітнього процесу, організація пізнавальної діяльності учнів з використанням діагностичних і мотивувальних засобів навчання, активізація освітньої роботи студентів, проєктування майбутніми вчителями фізичної культури індивідуальних стратегій роботи

з учнями, урахування в методичному забезпеченні уроків фізичної культури діапазону особистісних потреб учнів у фізичній активності, оздоровленні, особистісному самовдосконаленні тощо.

Різнобічний аналіз особистісно орієнтованого навчання відображено в психолого-педагогічних дослідженнях багатьох науковців (Ш. Амонашвілі, Г. Балл, І. Бех, Н. Бібік, С. Максименко, А. Хуторський, І. Якиманська та інші). З 80-х рр. XX ст. дослідники стверджують, що дидактичне і методичне забезпечення особистісно орієнтованого навчання передбачає посилення у змісті професійної підготовки майбутніх фахівців людинознавчого, особистісно значущого, емоційного матеріалу, пізнавального інтересу, стимулювання, збереження емоційної комфортності та реалізації педагогіки успіху [5, с. 627].

Таким чином, виникає потреба в оновленні змісту, методів і технологій фізичної підготовки учнів для сприяння у визначенні ними індивідуальної стратегії організації оздоровчої діяльності. Необхідно навчити майбутніх вчителів фізичної культури реалізовувати особистісний підхід в індивідуальній роботі з учнями, щоб сформувати у школярів особистісні цінності здорового способу життя та особистісний сенс фізичної активності для оздоровлення, які разом задають і транслюють суб'єктові об'єктивний сенс здорової життєдіяльності. Це пов'язується з поняттям «особистісний сенс» (за Л. Виготським), що відображає сутність динамічних смислових систем індивідуальної свідомості особистості, а також власних життєвих ставлень суб'єкта (за О. Леонтьєвим) [5, с. 625]. Якщо в учнів сформувати особистісний сенс фізичної активності, оздоровлення, здоров'язберігаючої діяльності, що є основним завданням вчителя фізичної культури, можна говорити про результативність реалізації ним особистісного підходу в індивідуальній роботі з учнями.

Доречним тут є звернення до Національної стратегії. Так, у 1990-х роках недостатній рівень організованої рухової активності населення був спричинений анахронічною методологією вітчизняної системи фізичного виховання різних груп населення, недоліками нормативно-правового та організаційно-управлінського характеру, обмеженістю ресурсного забезпечення (фінансового, матеріально-технічного, кадрового, науково-методичного та інформаційно-пропагандистського), відсутністю персональної відповідальності керівників усіх рівнів за створення умов для формування здоров'я населення шляхом залучення його до здорового способу життя. Зокрема, результати всеукраїнського опитування свідчать, що на початку XXI століття достатній рівень оздоровчої рухової активності (не менше 4-5 занять на тиждень з тривалістю одного заняття не менше 30 хвилин) мали лише 3% населення віком від

16 до 74 років, середній рівень (2-3 заняття на тиждень) – 6%, низький рівень (1-2 заняття на тиждень) – 33% населення. Для більшої частини дорослого населення характерною є гіпокінезія [7].

Хоча ціннісне ставлення до активного способу життя формується ще в школі, серед дітей зростає популярність малорухливого способу проведення дозвілля.

Отже, недосконалість системи охорони здоров'я, низький рівень усвідомлення цінності здоров'я як власного капіталу, перебування більшості населення в умовах соціально-економічної нестабільності призвели до створення несприятливих для ведення здорового способу життя умов. Відомо, що ведення населенням здорового способу життя для збереження та зміцнення здоров'я є в п'ять разів ефективнішим, ніж лікувально-діагностичні процедури.

Згідно з інформацією Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) співвідношення витрат і прибутків від виконання програм здорового способу життя становить 1 до 8. Численними науковими дослідженнями доведено, що рухова активність значно сприяє дотриманню людиною здорового способу життя, а також в окремих випадках зменшенню негативного впливу на організм людини шкідливих звичок, підвищенню стресостійкості, відволікає від асоціальної поведінки. Рухова активність є генеруючим та стимулюючим чинником у системі здорового способу життя, має важливе значення для вдосконалення фізичного розвитку і підготовленості особи, профілактики надмірної маси тіла та ожиріння, а також сприяє зменшенню ризику виникнення серцево-судинних захворювань, діабету, остеопорозу, окремих онкологічних захворювань та депресії. Оздоровча рухова активність сприяє також розвитку економіки і суспільства загалом. Згідно з інформацією ВООЗ відсутність належної рухової активності призводить до економічних збитків у розмірі 150-300 євро на одну особу за рік [7].

Особистісний підхід щодо індивідуального розвитку науковці розглядають як процес засвоєння суспільних цінностей, норм і способів діяльності, що дозволяє зрозуміти особливу роль виховання як провідного (спрямованого) способу суспільного формування індивіда [1, с. 154]. На думку Б.Г. Ананьєва, людина є більшою мірою продуктом виховання, ніж продуктом соціального середовища [1]. Тому особистісний підхід в організації майбутніми вчителями фізичної культури індивідуальної роботи з учнями може реалізуватися шляхом всебічного врахування в процесі навчання і виховання індивідуальних потреб в оздоровленні та фізичних можливостей школярів. Індивідуальність кожного учня пов'язується з такими поняттями, як «самосвідомість» (персональна представленість Я) і «самооцінка» (тут – контроль за реальною здатністю

критично кваліфікувати власний фізичний стан і потребу у фізичній активності), адже кожна особа як індивідуальність виявляє себе в продуктивних діях, вчинках, особистісних досягненнях та успіхах. Такі особистісні ознаки розглядаємо як результат набуття індивідуального досвіду фізичного самовдосконалення. У такому контексті окреслюється ще один напрям у навчанні – індивідуалізація, що є процесом формування людини як відносно самостійного суб'єкта [11, с. 154-155]. У французькій педагогіці ще в 30-х роках ХХ ст. це поняття розумілося як вдосконалення самостійної роботи учнів згідно з їхніми індивідуальними здібностями [10, с. 84]. Методологічні основи теорії індивідуалізованої технологічної діяльності педагога визначала В.М. Єремєєва [6]. У такому контексті необхідно враховувати модель структури якостей особистості, яка містить шість таких сфер психіки: знання, уміння і навички; розумові дії; керівні механізми особистості; морально-естетичні якості; сфера діяльнісно-практичних аспектів; творчі якості. Ці сфери групуються на базі їх матеріального носія – сфери фізичного (психофізіологічного) розвитку нервової системи [9, с. 13], що певною мірою залежить і від фізичного розвитку всього організму.

Висновки. Отже, на основі уточнення сутності основного понятійно-термінологічного поля дослідження реалізація особистісного підходу майбутніми вчителями фізичної культури в організації індивідуальної роботи з учнями передбачає врахування основної мети – сформувати в школярів стійкі соціально значущі індивідуальні ознаки, які визначатимуть подальшу організацію ними здорового способу життя та фізичної активності.

Перспективи подальших наукових розвідок у цьому напрямку вбачаємо у розробці методичного забезпечення для підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації індивідуальної роботи з учнями.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ананьєв Б.Г. О проблемах современного человекознания. Санкт-Петербург : Питер, 2001. 272 с.
2. Бицюк В.В. Формування професійної суб'єктності вчителя фізичного виховання як проблема фахової підготовки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2017. Вип. 56-57 (109-110). С. 75-82.
3. Брик А.В. Визначення взаємозв'язків психомоторних якостей учнів молодших класів на уроках фізичної культури. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. 51 (104). С. 345-351.
4. Верховська М.В. Понятійна конструкція «фізкультурно-оздоровча технологія» в галузі педагогіки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. 51 (104). С. 98-103.
5. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

6. Єремєєва В.М. Методологічні основи теорії індивідуалізованої технологічної діяльності педагога. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2001. Ч. 2. С. 216-220.

7. Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» : Указ Президента України № 42/2016. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/422016-19772> (дата звернення: 22.08.2018).

8. Рибницький А.В., Нестеров О.С. Формування здорового способу життя студентів ВНЗ на заняттях

фізичного виховання засобами фізкультурно-оздоровчих технологій. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. 51 (104). С. 511-517.

9. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий : в 2 т. Т. 1. Москва : НИИ школьных технологий, 2006. 816 с.

10. Сисоєва С.О., Соколова І.В. Проблеми неперервної професійної освіти: тезаурус наукового дослідження. Київ : Вид. Дім «ЕКМО», 2010. 362 с.

11. Соціологія : навчальний посібник / за ред. С.О. Макеєва. 4-те вид., перероб. і доп. Київ : Т-во «Знання», КОО, 2008. 566 с.